

Onderzoek in de strafuitvoering: enkele uitdagingen voor de toekomst

TOM DAEMS^a &
LUC ROBERT^b

Panopticon, 42 (2), 89-96
© 2021 Maklu | ISSN 0771-1409 | Maart 2021

- ^a Hoogleraar, Leuven Instituut voor Criminologie (LINC), KU Leuven (corresp.: tom.daems@kuleuven.be)
^b Doctor-assistent met hoofdzakelijk onderzoeksopdracht (BOF), Institute for International Research on Criminal Policy (IRCP), Universiteit Gent; Visiting research fellow, Operationele Directie Criminologie, NICC (corresp.: luc.robort@ugent.be)

In het editoriaal bij het eerste deel van het themanummer over “Ontwikkelingen in de strafuitvoering”, dat als aflevering 1 van jaargang 2021 verscheen, besteden Eric MAES en Kristel BEYENS ruimschoots aandacht aan een aantal belangrijke ontwikkelingen rond beleid en praktijk (MAES & BEYENS, 2021). In dit editoriaal, dat het tweede deel van het themanummer inleidt en kadert en dat complementair gelezen kan worden aan het andere editoriaal, belichten we kort enkele wetenschappelijke ontwikkelingen en uitdagingen.

1. DE ENE GEVANGENIS IS DE ANDERE NIET: ONDERZOEK NAAR DETENTIEKLIMAAT EN DETENTIEBELEVING

De afgelopen jaren vond in toenemende mate onderzoek plaats naar diverse aspecten van detentieklimaat. Binnen een Europese context zijn vooral de zogenaamde MQPL-bevragingen (*Measuring the Quality of Prison Life*) gekend, die vanuit het Prison Research Centre van de Universiteit van Cambridge worden georganiseerd (LIEBLING & ARNOLD, 2004). In Nederland kende dergelijk onderzoek recent een opmerkelijke *boost* o.m. in het kader van de *Life in Custody*-studie (LIC) en het (longitudinale) onderzoek binnen het grootschalige Nederlandse *Prison Project*. Het leidde tot een aanzienlijke aangroei in de onderzoeksoutput bij onze noorderburen (voor een overzicht, zie bv. GOOSSENS & DAEMS, 2021). De bijdrage van BERGHUIS, PALMEN en NIEUWBEERTA over bezoek in Nederlandse gevangenissen, die in deze aflevering werd opgenomen, illustreert hoe dit type van survey-onderzoek vruchtbaar wordt gemaakt in hedendaagse gevangenisstudies.

In eigen land zien we een dergelijke insteek o.m. terugkeren in onderzoek naar classificatie van gedetineerden (VANNESTE et al., 2011), een studie naar het regime in de gevangenis van Tilburg, die toentertijd gehuurd werd door België om de druk op de eigen gevangenissen te verlichten (BEYENS et al., 2013) en thans in lopend onderzoek naar digitalisering in detentie (VUB – NICC) en slachtofferschap in detentie (KU Leuven). Daarnaast werd vanuit de UGent o.m. via grootschalig survey-onderzoek het inzicht vergroot in suicide, psychiatrische problematieken en middelengebruik in Vlaamse gevangenissen (FAVRIL et al., 2017; FAVRIL et al., 2017; FAVRIL & VANDER LAENEN, 2017, 2018; FAVRIL et al., 2017a, b; FAVRIL & DIRKZWAGER, 2019). Naast

dergelijk kwantitatief onderzoek gebeurt er echter ook heel wat kwalitatief onderzoek, zoals de studie naar voeding achter tralies van VANHOUCHE (2021) waarover werd gerapporteerd in de vorige aflevering van *Panopticon*, of het onderzoek van MERTENS, MAES en ROBERT over telefoon op cel, dat in deze aflevering werd opgenomen. Ook de recent gepubliceerde studie van Diete HUMBLET (2021) naar de ervaringen van oudere gedetineerden, kan hier vermeld worden.

Het belang van dergelijk onderzoek is groot: het biedt niet alleen inzicht in het leven achter tralies, maar het laat vaak ook toe om gevangenissen in een vergelijkend perspectief te bestuderen. De ene gevangenis is de andere niet: op zeer uiteenlopende vlakken kunnen instellingen van elkaar verschillen en beleidsmakers kunnen daar ook lessen uit trekken. De slaagkansen en het succes van de geplande hervormingen in het Belgische gevangeniswezen, zoals toegelicht en bediscussieerd vanuit een integriteitsperspectief in de bijdrage van VAN DIJK et al. (2021), zullen in belangrijke mate bepaald worden door het leefklimaat in de Belgische penitentiaire inrichtingen. Het laat zich ook raden dat instellingen met een zinvol en respectvol leefklimaat en ruimte voor overleg en informele conflictregeling de introductie en uitrol van het klachtenrecht op een andere manier zullen ervaren dan instellingen waar dit veel minder het geval is (DAEMS, 2020).

2. GEMEENSCHAPSSTRAFFEN EN ONDERZOEK NAAR ACTOREN IN DE STRAFUITVOERING

Strafuitvoering beperkt zich echter niet tot vrijheidsberoving. De afgelopen jaren ging heel wat aandacht van onderzoekers uit naar de ontwikkeling van het elektronisch toezicht in ons land. Zo vergeleek Delphine VANHAELEMEESCH (2015) de beleving van elektronisch toezicht met de gevangenisstraf. De Belgische ervaringen met elektronisch toezicht werden ook meegenomen in een Europees onderzoeksproject, waar ontwikkelingen in vijf jurisdicties werden vergeleken (HUCKLESBY et al., 2016; zie ook HUCKLESBY et al., 2020). Het onderzoek van ROOSEN, waarover in deze aflevering verslag wordt uitgebracht, draagt bij aan de verdere uitbouw van onze kennis over het elektronisch toezicht.

We moeten echter ook vaststellen dat heel wat andere straffen niet of nauwelijks voorwerp zijn van onderzoek. Dat blijkt ook uit de bijdragen die werden opgenomen in de twee afleveringen van dit themanummer: het overgrote deel handelt exclusief over de vrijheidsstraf. Studies naar de toepassing van de werkstraf, probatie of de geldboete gebeuren schijnbaar veel minder. Hier ligt nog heel wat ruimte voor onderzoek.

Maar ook in het onderzoek naar andere actoren in de strafuitvoering zien we een opmerkelijke tendens: zo kan de werking van de strafuitvoeringsrechtbanken op heel wat belangstelling rekenen (zie bv. SCHEIRS, 2014; BASTARD, 2017; NEDERLANDT, 2020; BEYENS et al., 2020; BREULS et al., 2020). Gelet op de recente introductie van deze rechtbanken en het belang ervan in het strafuitvoeringslandschap is dit begrijpelijk en toe te juichen, maar andere actoren – opnieuw vooral op het terrein van de gemeenschapsstraf – blijven toch wat onder- of onbelicht. Tegen de achtergrond van de toenemende rol van de deelstaten sinds de zesde staatshervorming en de eigen accenten en profilering van een Vlaamse justitie (VANDER BEKEN, 2019) zou hier ook binnen het Vlaamse criminologisch onderzoek meer aandacht naar uit mogen gaan, inclusief vanuit een vergelijkend en taalgrensoverschrijdend perspectief.

3. STRAFUITVOERING IN INTERNATIONAAL PERSPECTIEF

De bijdragen in de twee afleveringen van dit themanummer hebben een sterk nationale focus. Dat zou de indruk kunnen wekken dat onderzoek dat de landsgrenzen overstijgt, niet gebeurt of niet zinvol is. Dat is uiteraard niet correct. Zo rondde Danique GUDDERS in 2019 een studie af naar de rol van beleidstransfer waarbij ze de introductie van het elektronisch toezicht en het herstelrecht onderzocht aan de hand van een studie van documenten en interviews (GUDDERS, 2019). Kenmerkend voor dit type onderzoek is dat bestudeerd wordt waar innovaties in beleid vandaan komen en hoe kennis en ervaringen afkomstig uit andere jurisdicties beleid mee vormgeven (DAEMS & GUDDERS, 2018). In zijn boek *Howardreizen* toonde Tom VANDER BEKEN (2015) dan weer de meerwaarde aan van een benadering die tegenwoordig als ‘*carceral tourism*’ wordt aangeduid: aan de hand van kortdurende bezoeken aan gevangenis in zes verschillende landen kwam hij tot ruimere beschouwingen over de rol van de gevangenis in het Europa van nu (zie ook VANDER BEKEN, 2016, 2017).

Dat strafuitvoering niet langer een exclusief nationale aangelegenheid is, blijkt ook uit de aandacht die in toenemende mate uitgaat naar Europese ontwikkelingen (de rol van het CPT, het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, kaderbesluiten EU, etc.), en de aanzet tot de ontwikkeling van een Europese penologie (zie bv. VAN ZYL SMIT & SNACKEN, 2009; DAEMS et al., 2013; DAEMS & ROBERT, 2017; DAEMS, 2017a, b, 2021; CLIQUENNOIS et al., 2021). Naar de toekomst toe zou ook hier verder empirisch onderzoek kunnen gebeuren: wat is de impact van dergelijke ontwikkelingen op het terrein? Het écht comparatief onderzoek, met veldwerk in twee of meer jurisdicties, staat tot dusver echter nog in de kinderschoenen in ons land.

4. WETEN WE WAT WERKT? EVALUATIE- EN EFFECTONDERZOEK IN DE STRAFUITVOERING

Eén cruciaal gegeven bij beleid betreft de feedback over de werkzaamheid van het beleid of van interventies op basis van beleid. Met andere woorden, levert een bepaalde beleidsinterventie de beoogde effecten op? Ook in de strafuitvoering is deze vraag van groot belang. Interventies in de strafuitvoering, breed opgevat, verwijzen onder meer naar de tenuitvoerlegging van de vrijheidsstraf, met inbegrip van de verschillende strafuitvoeringsmodaliteiten, maar bijvoorbeeld ook naar het arsenaal van straffen en maatregelen in de gemeenschap (bv. werkstraffen, elektronisch toezicht, etc.). Eén van de belangrijkste elementen bij interventies in de strafuitvoering betreft het vermijden van een terugval in delinquent gedrag, maar beleidsmatig wordt zelden één enkel doel toegeschreven aan een interventie (bv. recidive beperken, rehabilitatie, herstel en re-integratie) en kunnen verschillende concepten evengoed naar gelijkaardige doelen verwijzen (in welke mate zijn begrippen als re-integratie en rehabilitatie operationeel verschillend?) of heeft de beleidsmaker mogelijk niet eens expliciet een doel geformuleerd bij de invoering van een maatregel. Wat de beleidsmaker net beoogt, is dus niet altijd even eenduidig. Dat is een extra uitdaging voor onderzoek naar effecten.

In de Belgische strafuitvoering zijn de afgelopen decennia enkele stappen gezet, maar evaluatieonderzoek en effectstudies blijven in Vlaanderen en België zeldzaam. Tien jaar geleden wees DEVROE (2011: 9-10) al op het ontbreken van evaluatieonderzoek in de strafuitvoering. Die conclusie lijkt voor België zelfs niet eens tot de strafuitvoering beperkt te blijven (zie WARTNA et al., 2013). Als we vandaag in de Belgische strafuitvoering bestaande interventies tegen het licht houden, dan dienen we vast te stellen dat er – op minder dan een handvol studies na (bv. BLOKLAND et al., 2015) – amper empirische evaluaties zijn die internationaal een methodologische toets zouden doorstaan. Met andere woorden: veel zicht op de effecten van interventies lijkt er in de Belgische context niet te bestaan.

In de ogen van voorstanders van een sterke '*evidence based no nonsense criminologie*' (cfr. hierover eerder al: GOETHALS, 2006) zou het ontbreken van een sterke *evidence-based* aanpak neerkomen op het doorvoeren van interventies zonder dat er echte empirische funderingen zijn voor het beleid en de praktijk (bv. SHERMAN, 1993, 2009). In de ogen van deze onderzoekers valt die stand van zaken te kwalificeren als niets minder dan *correctional quackery*, kwakzalverij bij de straf(uitvoering) (LATESSA et al., 2002). Omgekeerd bepleiten deze onderzoekers dat bij uitstek de methodologisch 'beste' onderzoeken geschikt zijn om beleid te informeren en te stofferen. Ook helpt effectonderzoek bij budgettaire beslissingen: als een interventie niet voldoet aan de doelstellingen en dat komt (bij voorkeur systematisch, dus overheen meerdere studies) uit het best beschikbare onderzoek naar voor, dan moet de vraag gesteld worden naar de zinvolheid van die interventie (en/of naar de verwachtingen daaromtrent bij de beleidsmaker).

Effectonderzoek kan dus zowel beleidsmakers als criminologen helpen om de eigen opvattingen te confronteren met de wetenschappelijke *state of the art*. Het is in een complexe wereld met een massa aan onderzoeksgegevens en publicaties van toenemend belang om ons niet op één enkele studie of enkele in het oog springende cijfers te richten, maar om meer aandacht te besteden aan tendensen en trends. Systematische literatuuroverzichten (waaronder meta-analyses, *rapid reviews*, *scoping reviews*, *systematic reviews*, etc.) op basis van de methodologisch best onderbouwde studies laten toe om tot meer algemene inzichten te komen. Die overzichten leveren soms onverwachte resultaten op en gidsen de lezers naar de methodologisch meest robuuste studies en wat daar dan als (overkoepelend) resultaat uit komt. Zo leeft onder velen van ons het idee dat de gevangenis een criminogeen milieu is – een these die al zeer oud is. Als echter gekeken wordt naar de recidive van personen in detentie en personen die een alternatief voor detentie ondergaan hebben, dan komt uit de *systematic review* van VILLETAZ en collega's (2015) een verrassende bevinding bovendien. Op basis van onderzoek aan de hand van een *matching* achteraf tussen personen die in detentie verbleven en personen die een gemeenschapsstraf ondergaan hebben, lijkt de these van de gevangenis als criminogeen milieu of criminogene interventie bevestigd te worden: er is meer recidive na detentie. Echter wijzen VILLETAZ en collega's op enkele studies met een op toeval gebaseerde toewijzing van personen richting detentie versus gemeenschapsstraf (een *randomized controlled trial* of RCT, het methodologisch meest robuuste onderzoeksdesign om tot uitspraken over causaliteit te komen). Uit die studies blijkt geen verschil meer in de recidive na detentie en die na gemeenschapsstraffen. Het criminogeen effect van opsluiting lijkt ineens verdwenen. De verklaring daarvoor ligt enigszins voor de hand: het toewijzen aan de ene of de andere groep gebeurde in deze experimenten op basis van randomisering, dus is vertekening qua profielen van de justitiabelen in principe uitgesloten of sterk beperkt. Dit soort onderzoek zet aan tot verdere reflectie, niet alleen over de effectiviteit van opsluiting, maar ook over de kwaliteit van criminologisch onderzoek en het nog steeds ontbreken van een sterke *evidence base*, ondanks de vele personen die dagdagelijks aan dergelijke interventies onderworpen worden.

Internationaal is er dus ook nog werk aan de winkel. Experimenteel onderzoek blijft een zeldzaamheid, zeker in de strafuitvoering. Voor afzonderlijke interventies gaat die vaststelling ook op. Bijvoorbeeld, bij een recente *systematic review* over de effectiviteit van elektronisch toezicht konden amper twee experimentele studies geïdentificeerd worden (BELUR et al., 2020: 5; zie verder in dit themanummer ook ROOSEN). We weten dus nog altijd vrij weinig over wat er werkt in de strafuitvoering.

5. STRAF(UITVOERING) EN DE LEVENSLLOOP: WAT WERKT VOOR WIE OP WELK MOMENT?

Internationaal gezien komt er meer aandacht voor ontwikkelings- en levensloopcriminologie, waarbij het gaat over *“the study of the development of offending over the course of one’s life, from onset to persistence and, eventually, desistance”* (KAZEMIAN et al., 2019: 3). Deze insteek krijgt een groeiend belang in de criminologie (zie in dat verband onder meer twee recente verzamelwerken: BLOKLAND & VAN DER GEEST, 2018; FARRINGTON et al., 2019).

Wanneer het gaat over de strafuitvoering, groeit geleidelijk de aandacht vanuit deze hoek. Circa 15 jaar geleden wezen MARUNA en TOCH nog op de onduidelijkheden over de link tussen detentie en *desistance*: *“From the best available research, it still remains unclear what impact, if any, prison might have on the desistance process (and, for that matter, on public safety)”* (MARUNA & TOCH, 2005: 150). Die onduidelijkheid lag vooral aan het gebrek aan specifiek onderzoek hieromtrent, maar daar komt de afgelopen jaren verandering in. Zo bestudeerde KAZEMIAN (2020) in Frankrijk langgestrafte gedetineerden in detentie, om na te gaan of processen van *desistance* ook al tijdens detentie zelf aanwezig kunnen zijn. Recent gingen Nederlandse en Amerikaanse onderzoekers op basis van data uit het *Prison Project* in Nederland na of en hoe opsluiting een mogelijk keerpunt vormt in het plegen van delicten voor personen die een kortere periode in detentie verbleven (HICKERT et al., 2021). Het zijn maar enkele recente voorbeelden van onderzoek over de levensloop en ontwikkelingsfasen van personen die in contact komen met de strafrechtsbedeling en hoe dat contact sommigen helpt en anderen net dieper in de criminaliteit en/of marginaliteit duwt.

In dit verband rijst onder meer de vraag of bepaalde soorten straffen op een specifiek ogenblik in de levensloop meer aangewezen zijn voor specifieke subgroepen personen (een vraag die van belang is voor de straftoemeting) en of bij de uitvoering van straffen ook geen rekening kan gehouden worden met de levensloop van personen en met processen van *desistance*. Iemand die tijdens een proefperiode onder voorwaardelijke invrijheidstelling recidiveert, kan toch op een pad richting *desistance* zitten, als de persoon voor opsluiting veel delicten pleegde en er nu slechts één enkele keer een herval is. *“At least among relatively persistent offenders, desistance is normally a gradual rather than a sudden process; only rarely do would-be desisters stop offending immediately”* (SHAPLAND & BOTTOMS, 2018: 301). Niet alleen zou onderzoek vanuit levensloopperspectief academisch interessante inzichten kunnen opleveren over de Belgische strafuitvoering, het kan eveneens aan beleid en praktijk kapstokken aanreiken om de strafuitvoering meer *desistance-focused* te maken.

In eigen land zijn er nog maar een handvol studies geweest die expliciet gebruik maken van ontwikkelings- en/of levensloopcriminologie. Voorlopig is er in België nog geen (grootschalig) prospectief onderzoek dat een grote groep personen langdurig opvolgt in en na detentie of overheen (een groot deel van) de levensloop, ongeacht de aard van hun justitiële contacten. Ook op dit vlak ligt er voor onderzoekers nog veel werk op de plank.

REFERENTIES

- BELUR, J., THORNTON, A., TOMPSON, L., MANNING, M., SIDEBOTTOM, A., & BOWERS, K. (2020). A systematic review of the effectiveness of the electronic monitoring of offenders. *Journal of Criminal Justice*, 68, 101686.
- BASTARD, J. (2017). *Le travail de la décision. Les processus de l’application des peines en Belgique francophone*. [Doctoraal proefschrift rechten]. Université de Liège.

- BEYENS, K., BOONE, M., LIEFAARD, T., KOX, M., VANHOUCHE, A.-S., & VAN DER POEL, S. (2013). *'Zeg maar Henk tegen de chef'. Ervaringen met het Belgische detentieregime in de PI Tilburg*. Boom Lemma Uitgevers.
- BEYENS, K., BREULS, L., DE PELECIJN, L., ROOSEN, M., & SCHEIRS, V. (2020). Recall to prison in Belgium: Back-end sentencing in search of reintegration. *Probation Journal*, 67(1), 6-25.
- BLOKLAND, A., & VAN DER GEEST, V. (Eds.) (2018). *The Routledge International Handbook of Life-Course Criminology*. Routledge.
- BLOKLAND, A., WERMINK, H., ROBERT, L., & MAES, E. (2015). Wederopsluiting na elektronische detentie en reguliere detentie in België. *Tijdschrift voor Criminologie*, 57(1), 31-58.
- BREULS, L., DE PELECIJN, L., SCHEIRS, V., & BEYENS, K. (2020). Terug naar de gevangenis? De herroepingsprocedures voor de strafuitvoeringsrechtbanken. *Justice & Sécurité / Justitie & Veiligheid*, 16, 1-19.
- CLIQUEENNOIS, G., SNACKEN, S., & VAN ZYL SMIT, D. (Eds.) (2021). Human rights, prisons and penal policies. *European Journal of Criminology*, 18(1).
- DAEMS, T. (2017a). *Straffen, slaven en standbeelden: een penologie voor het Europa van nu (Reeks: Acta Falconis, nr. XVII)*. Intersentia.
- DAEMS, T. (2017b). Slaves and statues: torture prevention in contemporary Europe. *British Journal of Criminology*, 57(3), 627-643.
- DAEMS, T. (2020). Het klachtenrecht voor gedetineerden trad in werking: wat nu? *Panopticon*, 41(6), 505-515.
- DAEMS, T. (2021). Punishment and epistemological politics in Europe. In T. DAEMS, & S. PLEYSIER (Eds.), *Criminology and Democratic Politics (Series: Routledge Advances in Criminology)* (pp. 121-140). Routledge.
- DAEMS, T., VAN ZYL SMIT, D., & SNACKEN, S. (Eds.) (2013). *European penology? (Oñati International Series in Law, & Society)*. Hart Publishing.
- DAEMS, T., & ROBERT, L. (Eds.) (2017). *Europe in prisons: Assessing the impact of European institutions on national prison systems (Series: Palgrave Studies in Prisons and Penology)*. Palgrave Macmillan.
- DAEMS, T., & GUDDERS, D. (2018). Beleidstransfer en criminologisch onderzoek. *Panopticon*, 39(5), 455-462.
- DEVROE, E. (2011). Een kennisgestuurd strafrechtelijk beleid?. *FATIK. Tijdschrift voor Strafbeleid en Gevangeniswezen*, 29(131), 5-10.
- FARRINGTON, D.P., KAZEMIAN, L., & PIQUERO, A.R. (Eds.) (2019). *The Oxford Handbook of Developmental and Life-Course Criminology*. Oxford University Press.
- FAVRIL, L., & VANDER LAENEN, F. (2017). Psychofarmaca en drugsgebruik in Vlaamse gevangenis-sen. *Verslaving*, 13(2), 85-97.
- FAVRIL, L., & VANDER LAENEN, F. (2018). Predictoren van druggebruik tijdens de detentieperiode: data van 1326 gedetineerden uit 15 Vlaamse gevangenis-sen. *Panopticon*, 39(4), 296-312.
- FAVRIL, L., VANDER LAENEN, F., & AUDENAERT, K. (2017a). Psychiatrische morbiditeit bij gedetineerden in Vlaanderen. *Panopticon*, 38(4), 231-245.
- FAVRIL, L., VANDER LAENEN, F., & AUDENAERT, K. (2017b). Suïcidaal gedrag bij gedetineerden in Vlaanderen: prevalentie en samenhang met psychische distress. *Tijdschrift voor Psychiatrie*, 59(4), 203-211.
- FAVRIL, L., VANDER LAENEN, F., VANDEVIVER, C., & AUDENAERT, K. (2017). Suicidal ideation while incarcerated: Prevalence and correlates in a large sample of male prisoners in Flanders, Belgium. *International Journal of Law and Psychiatry*, 55, 19-28.
- FAVRIL, L., WITTOUCK, C., AUDENAERT, K., & VANDER LAENEN, F. (2017). *Suicide in de Belgische gevangenis-sen*. IRCP.
- FAVRIL, L., & DIRKZWAGER, A. (2019). De psychische gezondheid van gedetineerden in België en Nederland: een systematisch overzicht. *Tijdschrift voor Criminologie*, 61(1), 5-33.

- GOETHALS, J. (2006). What works? Evidence based no nonsense criminologie? *Panopticon*, 27(6), 1-6.
- GOOSSENS, E., & DAEMS, T. (2021). Het leefklimaat in penitentiaire inrichtingen: een overzicht van onderzoek uit de Lage Landen. *Tijdschrift voor Criminologie*, te verschijnen.
- GUDDERS, D. (2019). *Penal policy transfer* [Doctoraal proefschrift criminologische wetenschappen]. KU Leuven.
- HICKERT, A., BUSHWAY, S., NIEUWBEERTA, P., & DIRKZWAGER, A.J.E. (2021). Confinement as a two-stage turning point: Do changes in identity or social structure predict subsequent changes in criminal activity? *Criminology*, 59(1), 73-108.
- HUCKLESBY A., BEYENS K., BOONE M., DÜNKEL, F., McIVOR, G., & GRAHAM, H. (2016). *Creativity and effectiveness in the use of electronic monitoring: A case study of five European jurisdictions*. University of Leeds.
- HUCKLESBY, A., BEYENS, K., & BOONE, M. (2021). Comparing electronic monitoring regimes: Length, breadth, depth and weight equals tightness. *Punishment and Society*, 23(1), 88-106.
- HUMBLET, D. (2021). *The Older Prisoner*. Palgrave Macmillan.
- KAZEMIAN, L. (2020). *Positive Growth and Redemption in Prison. Finding Light Behind Bars and Beyond*. International Series on Desistance and Rehabilitation. Routledge.
- KAZEMIAN, L., FARRINGTON, D.P., & PIQUERO, A.R. (2019). Developmental and Life-Course Criminology. In D.P. FARRINGTON, L. KAZEMIAN, & A.R. PIQUERO (Eds.), *The Oxford Handbook of Developmental and Life-Course Criminology* (pp. 3-10). Oxford University Press.
- LATESSA, E.J., CULLEN, F.T., & GENDREAU, P. (2002). Beyond Correctional Quackery – Professionalism and the Possibility of Effective Treatment, *Federal Probation*, 66, 43-49.
- LIEBLING, A., & ARNOLD, H. (2004). *Prisons and their moral performance: A study of values, quality, and prison life*. Oxford University Press.
- MAES, E., & BEYENS, K. (2021). Waarheen met de strafuitvoering? *Panopticon*, 42(1), 1-6.
- MARUNA, S., & TOCH, H. (2005). The Impact of Imprisonment on the Desistance Process. In J. TRAVIS, & C. VISHER (Eds.), *Prisoner Reentry and Crime in America* (pp.139-178). Cambridge University Press.
- NEDERLANDT, O. (2020). *Les juges de l'application des peines face à la réinsertion des personnes condamnées: Une immersion dans la fabrique législative et la pratique judiciaire du droit de l'exécution des peines privatives de liberté*. [Doctoraal proefschrift rechten]. Université Saint Louis, Bruxelles.
- SCHEIRS, V. (2014). *De strafuitvoeringsrechtbank aan het werk*. Maklu.
- SHAPLAND, J., & BOTTOMS, A. (2018). Offending and offence patterns in the early stages of desistance: a study of young men in England. In A. BLOKLAND, & V. VAN DER GEEST (Eds.), *The Routledge International Handbook of Life-Course Criminology* (pp.301-323). Routledge.
- SHERMAN, L.W. (1993). Dirty Hands and Social Science. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 30(3), 362-364.
- SHERMAN, L.W. (2009). Evidence and Liberty: the promise of experimental criminology, *Criminology*, & *Criminal Justice*, 9(1), 5-28.
- VANDER BEKEN, T. (2015). *Howardreizen. De rol van de gevangenis in Europa*. Maklu.
- VANDER BEKEN, T. (2016). *The Role of Prison in Europe. Travelling in the Footsteps of John Howard*. Palgrave Macmillan.
- VANDER BEKEN, T. (2017). Learning from carceral tours: Reflections after a Howard tour across Europe. In T. DAEMS & L. ROBERT (Eds.), *Europe in prisons: Assessing the impact of European institutions on national prison systems (Series: Palgrave Studies in Prisons and Penology)* (pp. 79-101). Palgrave Macmillan.
- VANDER BEKEN, T. (2019). De gele duikboot: De beleidsintenties van de Vlaamse minister van Justitie en Handhaving. *Panopticon*, 40(5), 339-343.

- VAN DIJK, M., MAESSCHALCK, J., & DAEMS, T. (2021). Voorbij de deontologische code: krijtlijnen voor een integriteitsbeleid in het gevangeniswezen. *Panopticon*, 42(1), 22-40.
- VANHAELEMEESCH, D. (2015). *De beleving van het elektronisch toezicht in vergelijking met de gevangenisstraf*. Boom Criminologie.
- VANHOUCHE, A.-S. (2021). Eten achter tralies: een kwalitatief onderzoek naar de rol van voeding in detentie. *Panopticon*, 42(1), 41-57.
- VANNESTE, C., DEVRESSE, M.-S., ROBERT, L., & HELLEMANS, A. (2011). *Onderzoek naar de classificatie van en de vraag naar regimes binnen de strafinrichtingen*. NICC.
- VAN ZYL SMIT, D., & SNACKEN, S. (2009). *Principles of European Prison Law and Policy*. Oxford University Press.
- VILLETAZ, P., GILLIERON, G., & KILLIAS, M. (2015). The Effects on Re-offending of Custodial vs. Non-custodial Sanctions: An Updated Systematic Review of the State of Knowledge. *Campbell Systematic Reviews*, 11(1), 1-92.
- WARTNA, B.S.J., ALBERDA, D.L., & VERWEIJ, S. (2013). *Wat werkt in Nederland en wat niet? Een meta-analyse van Nederlands recidiveonderzoek naar de effecten van strafrechtelijke interventies*. Boom Lemma Uitgevers.